

Blod, bajere og svin: Sådan blev julen opfundet

Vi skal længere tilbage end vikingetiden for at finde roden til vores nuværende juletraditioner

Vikingerne skålede uophørligt i de tre lange nætter, deres julefest varede.

Julen var et lyspunkt for vikingerne

Vinteren var en hård og kedelig årstid for vikingerne. Når frost og sne lagde sig over landet, søgte de ly i deres mørke huse og pakkede sig ind i skindtæpper for at holde varmen. Beboerne havde kun få varmekilder til at modvirke trækken fra utætheder i langhuset. Ildstedet i midten gav god varme, men gjorde også dagligt et stort indhug i brændebeholdningen.

Dyrene, der stod opstaldet i den ene ende af huset, var også med til at varme rummet op. Heste, køer, får og geder fik ly for vinteren og bidrog til gengæld med kropsvarme og mælk til smør og ost.

Kreaturenes selskab medførte desværre også en hørm af gødning, uanset hvor ofte drengene muggede ud. Stanken blandede sig med brænderøg, der bredte sig til hver en krog, inden den sivede ud af et hul i taget.

Mens vikingerne hostede og krøb sammen under deres skind, havde de god tid til at bekymre sig om forrådet. Gennem sommerhalvåret havde de slidt for at fylde lagrene, men hvis høsten gav et magert udbytte, kunne det knibe med at holde liv i både familie, dyr og trælle hele vinteren, selv med en streng rationering.

Endelig led vikingerne under kedsomheden. Tiden sneglede sig afsted i halvmørket indenfor, mens mænd og kvinder fordrev tiden med at fremstille tøj, flette reb, reparere hullede sejl og slibe deres redskaber.

Vikingerne havde kun én ting at se frem til i den mørke tid: julen, hvor al frygt for fremtiden blev glemt, og vikingerne gav sig selv lov til at fråse uden de mindste hæmninger.

Mjød og øl (ale) var et af højdepunktet til fejringen af jól.

Festen gik i gang

Det oldnordiske ord for jul var “jól”, som nogle sprogforskere oversætter til “genfødsel” eller “drejning”. Begivenheden fandt nemlig sted ved midvinter i januar, hvor den kolde tid var halvvejs overstået, og dagene blev længere. Ved jul fejrede vikingerne det nye års komme. Og de gjorde det grundigt, for ifølge de islandske sagaer varede gildet tre nætter i træk.

Vikingerne samledes så mange som muligt for at spise og drikke til gudernes ære. De færreste værter havde forråd nok til at bespise et stort selskab i dagevis, så julen var traditionelt et sammenskudsgilde, hvor alle deltagerne bidrog med noget.

Naboer og slægtninge havde derfor kød, øl, mjød og nogle få slagtedyrs med, når de ankom til festen. Fremmede på rejse var også velkomne omkring langbordet, selvom de sjældent havde noget at byde de øvrige gæster. I stedet kunne de underholde med beretninger fra fjerne egne, så de lokale vikinger fik opdateret deres viden om verden – og slap for at høre på hinandens efterhånden alt for velkendte anekdoter.

Nogle foretrak ligefrem at rejse ud og tilbringe julen langt væk hjemmefra. En af dem var Harald Hårfager, der regerede som den første konge over Norge i begyndelsen af 900-tallet.

“Ude vil kongen drikke jul”, fortæller skjalden Torbjørn Hornkløve i det såkaldte Haraldskvad, der blev digtet i kongens egen levetid. Kvadet er den ældste kilde til de hedenske vikingers jul, og det afslører et vigtigt aspekt af festen: Midvinteren blev fejret med fyldte drikkehorn.

Øl var alvor

Til daglig slukkede vikingerne deres tørst i tyndt øl, som selv børnene kunne tåle. Det stærke og mere velmagende bryg blev gemt til årets særlige lejligheder, hvoraf jul var en af de vigtigste. Sammen med øllet drak de opstemte gæster også mjød, der blev fremstillet af honning, vand og krydderier.

Gæringen bragte alkoholprocenten op på mellem 10 og 20 pct. – det højest mulige, indtil destilleringsprocessen blev udbredt omkring år 1500. Høvdinge og stor mænd, der følte behov for at vise deres status, drak i stedet vin, der var røvet eller handlet i Sydeuropa.

Julegæsterne drak tæt og blev meget fulde, men de gjorde det med stor højtidelighed. I hvert fald i begyndelsen, mens de stadig kunne huske, at de deltog i et blót – et ritual, hvor mennesker skabte kontakt til deres guder.

Vikingerne forestillede sig, at Odin og de andre aser havde brug for ekstra kræfter, hvis de skulle drive kulden og den onde vinter bort. Den styrke kunne mennesker levere, blandt andet gennem hyldest, og derfor drak julegæsterne til gudernes ære.

Sagaforfatteren Snorri Sturluson har beskrevet ritualerne, som vikingerne fulgte under juleblótet. Skålerne blev udråbt af værten, og den første blev altid tilegnet Odin, asernes konge. Alle i salen tømte deres bæger for “sejr og magt”, hvorefter julen kunne gå i gang.

Næste skål var for havguden Njord, der skulle fylde havet med fisk og sikre søfarere en sikker rejse over havet. Så drak selskabet for frugtbarhedens gud, Frej, med ønsker om “år og fred” – dvs. om et langt liv, velstand og lykke. Frej sørgede for, at planterne gav sig til at spire og gro efter vinteren, og vikingerne regnede ham for den vigtigste i julen.

På det tidspunkt var effekten af det stærke øl ved at sætte ind, og opmærksomheden rettede sig mod selve gildet. Ofte gik næste skål derfor til skjaldeguden Brage, som forhåbentlig kunne sikre god underholdning i de tre nætter.

Når de mest betydningsfulde guder var husket, gav de berusede vikinger i salen sig til at foreslå mindeskåler for mennesker, der var døde i løbet af året. Kun fantasien satte grænser for, hvilke navne selskabet skålede for.

Snorri Sturluson fortæller i sagaerne intet om, hvor længe det natlige gilde stod på, og om gæsterne blot faldt om én efter én, eller om værten på et tidspunkt sendte sine fulde venner til køjs. Men næste aften gik alle i gang igen.

At spise svin har været forbundet med julen i umindelige tider.

Svinet var hædersgæst

Selvom øllet var vigtigst under juleblótet, spillede kød også en stor rolle. Husdyr og heste blev aflivet, og deres blod opsamlet i kar, så vikingerne kunne smøre det på begge

sider af bygningernes vægge. Alle gæsterne fik også et stænk blod over sig, mens kvinderne kogte offerkødet over ildstedet.

Inden maden blev sat på langbordet, velsignede værten det med religiøse ord og håndtegn. Kødet, som vikingerne satte til livs under juleblótet, kom både fra ofringer og fra dyr, der var slagtet i efteråret og tørret eller saltet. Maden gjorde gæsterne tørstige, så de skålede ivrigt i det stærke øl under spisningen.

Friskfanget fisk var en velkommen afveksling på julebordet, men den mest eftertragtede ret var svinet. Grisens kød havde høj status blandt vikingerne, og en af gaverne i efterlivet var muligheden for at spise det hver dag.

Ifølge de mytologiske fortællinger havde Odin grisen Særimner hos sig i Valhal, og hver gang kød blev skåret af dens side, voksede nyt sul ud. På den måde kunne ét dyr mætte alle de døde krigere, som asernes konge kaldte til sig.

Vikingetidens svin var en anden art end den, der bor i nutidens stalde. Fedtindholdet var væsentlig højere, så vikingernes ansigter og skæg glinsede i det svage lys, mens de fortærede store stykker med fingrene.

Efterhånden som julenætterne skred frem, udgjorde deltagerne et mere og mere uhumsk syn. De var stænket til med offerblod, smurt ind i kødsaft og våde af ølsjatter, mjød og i nogle tilfælde også opkast. Alkoholen gjorde deres øjne blanke, og de fór op i glæde eller vrede over de fordrukne ord, deres sidemænd slyngede ud i løbet af gildet.

Efter tre festlige nætter slap øllet og maden omsider op, og julen var forbi. Gæsterne kunne drage hver til sit med gevaldige tømmermænd, mens de lovpriste deres vært og håbede på, at blótet var succesfuldt. Først et par måneder senere kunne de vide, om guderne havde vundet kræfter nok til at besejre vinteren og hidkalde et frugtbart forår.

Indtil da måtte vikingerne krybe tilbage ind under deres skind i langhusene, hvor kulden bed, og tiden atter sneglede sig afsted. I det mindste havde de nu drukhistorier fra tre dages gilde at more sig over.

Jul var ikke for kristne

Kristne præster så med afsky på vikingernes hedenske tro og især juleblótet, hvor barbariske vaner blev udfoldet. En af de mest fordømmende var en tysk biskop ved navn Thietmar, der omkring år 1015 skrev om daner i Lejre. Ifølge præsten afholdt de hvert niende år en stor fest i januar, hvor 99 mennesker, 99 heste samt en mængde andre dyr blev ofret.

60 år senere nedfældede Adam af Bremen en beslægtet historie, der blot udspillede sig i Uppsala. Arkæologiske fund i Trelleborg antyder, at menneskeofringer faktisk fandt sted i vikingetiden – men næppe i det omfang, som de kristne krønikeskrivere hævdede.

Præsterne var parate til at tro de værste rygter om vikingernes vildskab, og modviljen blev inderligt gengældt. Det fik den kristne Haakon Haraldsson at føle, da han ankom til Norge omkring år 933 for at overtage kongemagten.

Haakon var søn af den hedenske Harald Hårfager, men opvokset blandt englændere og en overbevist kristen. Snorri Sturluson fortæller i "Haakon den Godes saga" om, hvordan julen udviklede sig faretruende for den nye konge.

Haakon var inviteret til Mære i Trondheimfjorden, hvor en stor forsamling gjorde klar til at fejre midvinteren. Kongen forsøgte at holde sig i baggrunden, men rasende bønder trængte ind på livet af ham og forlangte, at han tog fuldt ud del i blótet.

"Kong Haakon åd nogle stykker af hestelever og drak alle mindebægrene, som bønderne skænkede ham", skrev Snorri Sturluson. Af frygt for sit liv måtte kongen endda lade være med at gøre korsets tegn over den mad og drikke, han fik stukket i hænderne.

Den kristne kong Haakon vakte vrede i Norge, da han nægtede at fejre hedensk jul omkring år 950. Foto: Peter Nicolai Arbo

Da julen og prøvelserne omsider var forbi, skyndte Haakon sig væk fra egnen, mens han rasende pønsede på hævn. Kun vise ord fra en trofast jarl overbeviste Haakon om, at hans hird

ikke var stærk nok til at vinde et åbent opgør med befolkningen ved Trondheim. I stedet

måtte han væbne sig med tålmodighed og langsomt liste kristendommen ind ad bagvejen.

Kirken huggede festen

Ifølge Snorri Sturluson var det Haakon, som indledte transformationen af den hedenske jól til en fest for Jesusbarnet. Det begyndte, da han forlangte nordmændenes blót flyttet fra midten af januar til 25. december, hvor de kristne fejrede deres frelsers fødselsdag.

Befalingen var en erkendelse af, at det ikke lod sig gøre at afskaffe vikingernes jul. I stedet skulle ritualerne fyldes med ny symbolik, så de kunne fremme omvendelsen. Oppyntningen med blod skulle stoppe, men julegæsterne fik lov at spise lige så meget svinekød, som de havde lyst til. Og de kunne drikke sig fra sans og samling, som de plejede, når blot skålerne var for Jesus.